

**РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ:
ГУМЕНЮК Т. І. ГУМАНІТАРНІ НАУКИ В УРСР (ЗАХІДНІ ОБЛАСТІ).
1944-1991 РОКИ. СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ : [МОНОГРАФІЯ] /
Т. І. ГУМЕНЮК ; НАН УКРАЇНИ, ІНСТИТУТ УКРАЇНОЗНАВСТВА
ім. І. КРИП'ЯКЕВИЧА. ІВАНО-ФРАНКІВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРАВА ІМЕНІ
КОРОЛЯ ДАНИЛА ГАЛИЦЬКОГО. - ЛЬВІВ, 2015. - 572 с.**

Суспільно-політичне життя повоєнної України не виходило з-під партійно-політичного контролю. Завдяки моніторингу настроїв громадян з боку місцевих органів влади, вище керівництво було добре обізнане зі станом справ на місцях. Партійна верхівка умисно нагнітала постійну напруженість, обстановку психічного збудження, нервового дискомфорту в суспільстві. Зазнавали репресій науковці, особливо ті, які розпочали свій науковий шлях ще до встановлення більшовицької влади, насамперед у НТШ. Згодом така доля спіткала багатьох представників нового покоління науковців, зокрема в Інституті історії України, утвореному в складі Академії наук республіки 1936 року, його львівському відділі (створений 1940 р.). Саме так формувався сприятливий ґрунт для репресивних кампаній, без яких сталінський режим не мислив управління державою. У другій половині 1940-х рр. компартійна влада знову намагалася повернути на свій бік населення західноукраїнських земель. Комуністична ідеологія тотально впливала на суспільну свідомість населення. В основу тогочасних наукових розробок увійшов марксизм-ленінізм у сталінській інтерпретації як методологічна основа всіх наук, насамперед суспільних. Послаблення ідеологічного тиску на гуманітаристику за часів перебудови легітимізувало багато принципових питань науки, зокрема про міжетнічні відносини, етнокультурні процеси, а також про співвідношення традицій та інновацій, що своєю чергою урізноманітнило дослідницький пошук і розширило тематику історіографічних студій.

Необхідно зауважити, що, здійснюючи дослідження української історіографії становища гуманітарних наук в УРСР (західні області) у 1944-1991 рр., автор висвітлила історіографію української історичної науки в другій половині ХХ ст., проаналізувала стан дослідження особливостей функціонування філософської науки та релігієзнавства, визначила стан відображення в науковій літературі розвитку української філологічної науки та мистецтвознавства, обґрунтувала перспективи подальших науково-історичних досліджень проблеми.

У монографії здійснено аналіз радянської історіографії, яка характеризувалася високим ступенем заідеологізованості, цитатно-ілюстративним викладом матеріалу, войовничою термінологією, процвітаням колективних робіт, поступовою уніфікацією наукового стилю. Публікації з новітньої історії західноукраїнських земель перебували під пильним контролем цензури. Лібералізація суспільно-політичного життя в СРСР позначилася лише на тематиці й підходах до вивчення комуністичного руху. Та попри це, радянську історичну науку не можна розглядати як єдиний потік. Доведено, що найпродуктивнішими для розвитку теми

стали 90-ті роки ХХ - початок ХХІ ст. Це пов'язано з тим, що після проголошення державної незалежності України почалася нова епоха в історичній науці: змінилися пріоритети, підходи й методи дослідження, утвердився дух плюралізму в науковій творчості, уперше за багато десятиліть учені отримали доступ до заборонених раніше архівних матеріалів. Зусиллями вчених незалежної України знято перекручування та ідеологічні нашарування попереднього історіографічного періоду.

Передусім у праці зауважено, що в радянський час під пильним наглядом цензури (компартійні органи, КДБ СРСР) знаходилися праці гуманітаріїв, особливо дослідження з новітньої історії УРСР, західноукраїнських земель. У рамках тогочасних ідеологем більшість науковців однобічно висвітлювали суспільно-політичні процеси на українських землях у складі Австро-Угорщини та міжвоєнної Польщі, Чехословаччини, Румунії, замовчувалася або препарувалася діяльність національно-політичних сил (урядів ЗУНР і Карпатської України, Організації українських націоналістів, Українського національно-демократичного об'єднання та ін.), критикувалася українська політична еміграція (еміграційні уряди УНР, ЗУНР, гетьмана П. Скоропадського). Не стала окремим об'єктом для наукового висвітлення в працях радянських науковців і проблема західноукраїнського питання в зовнішній політиці Російської імперії на початку ХХ століття. Спільним для проаналізованих наукових робіт радянського періоду є те, що в них відображалася офіційна концепція Комуністичної партії й радянського уряду, всіляко вихвалюючи принципи соціалізму та радянський спосіб життя.

Основна увага в дослідженні відводиться вивченню української історіографії окресленої проблеми. В останні десятиліття новими дослідженнями та інтерпретаціями поповнилася історія українського мовознавства, літературознавства західних областей УРСР. Сучасні вчені-філологи об'єктивно висвітлили основні напрями розвитку лінгвістики, наукові досягнення українських філологів указанного періоду. Автором обґрунтовано підсумкові положення: зміщення літературознавчої думки з матеріалістичних орієнтирів марксизму-ленінізму супроводжувалося одночасним зацікавленням поезією XVII-XVIII ст., сутністю й механізмами міфологічної свідомості; від початку 90-х рр. вітчизняне літературознавство прямує до осмислення актуальних проблем української літератури як в її національній, іманентній підоснові, так і у світовому, загальноєвропейському контексті. Широки горизонти наукового мислення визначних попередників виступають одним із чинників, що створюють передумови та заохочують сучасних науковців до висунення масштабних літературознавчих

проектів. Новітні дослідження охоплюють вивчення суспільно-політичної атмосфери, етапів формування української поезії, художньої літератури, літературної критики. Водночас потребує подальших наукових пошуків питання наукового доробку відомих письменників, аналізу монографічних досліджень, напрямів становлення та розвитку української літератури.

Розглянуто також українські дослідження повоевної фольклористики. Здобутки західноєвропейської фольклористики, що на той час інтенсивно розвивалася, не могли стати надбанням українських учених через ідеологічні перешкоди. Наприкінці 1960-х рр. теоретичне осмислення фольклористичних проблем залишалося переважно полем діяльності "всесоюзної" фольклористики, яка водночас ставала і своєрідним каналом поширення світових здобутків та ознайомлення з ними фольклористів "на місцях". Кінець 1970-х - 80-і рр. в історії української фольклористики позначені посиленням зацікавлення науковців теоретичними проблемами. Водночас, попри відомі зовнішні обставини, учені робили спроби відійти від дещо спрощеного ідейно-тематичного поцінювання фольклорного твору, вони шукали відповідей на питання про закономірності розвитку фольклорного процесу.

Аналіз автором історіографічних джерел розвитку української мистецтвознавчої науки засвідчив, що сучасні вчені визначили основні засади, види й напрями розвитку образотворчого мистецтва, розкрили динаміку ідеологічних змін упродовж другої половини ХХ ст. Українські науковці ширше й глибше розкрили особливості історичного розвитку музикознавчої науки. Зокрема сучасні музикознавці визначили, що в різноманітних дослідженнях відбулося посилення культурологічної спрямованості музикознавства, у теорії музики було сформовано нові міждисциплінарні підходи до осмислення музичного твору; в етномузикології розроблялися проблеми жанрового складу, специфіки жанрово-тематичних груп музичного фольклору, методології вивчення народнописанної творчості, її класифікації, народного епосу, інструментознавства; ширше розгорнулося вивчення міжнародних зв'язків української народ-

нописанної творчості; професійне зростання виявилось в музичній критиці й публіцистиці. Однак ґрунтовного опрацювання вимагає питання персонального внеску діячів української музичної культури в розвиток музики в зазначений період, вивчення жанрів, форм, музичної творчості, музичного життя, особливостей композиторських, виконавських і наукових шкіл. Недостатньо дослідженою залишається музично-культурологічна проблематика, окремі історичні періоди розвитку української музичної культури.

Рецензована монографія, безперечно, має наукову новизну, теоретичну цінність. У роботі окреслено основні історіографічні галузі й тематичні напрями дослідження теми, описано історико-культурний контекст розвитку проблеми, переосмислено низку доцьогочасних висновків, стереотипних тверджень, концептуальних підходів, які домінували в працях радянського періоду.

Монографія Т. І. Гуменюк "Гуманітарні науки в УРСР (західні області). 1944-1991 роки. Сучасна українська історіографія" є цілісним, ґрунтовним науковим дослідженням. Рецензоване видання містить систематизований масив наукової літератури, який зможе слугувати допоміжним матеріалом для представників історичних та інших суміжних наукових галузей для кращого розуміння та усвідомлення наукових досліджень, здобутків учених різних галузей гуманітаристики. Сформульовані висновки й положення стануть корисними для сучасних істориків, літературознавців, дослідників історії української мови, філософів, релігієзнавців, мистецтвознавців та сприятимуть виявленню особливостей функціонування гуманітарних наук у західних областях УРСР у другій половині ХХ століття.

С. В. Адамович,

доктор історичних наук, професор кафедри теорії та історії держави і права Юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника